

Emlékbeszéd

Kedves Éva, kedves családtagok! Tisztelt kollégák, kedves barátaim!

„Látjátok feleim szemetekkel, mik vagyunk” – hangzott el, immár 15 esztendeje itt, a lovasi temetőben, szemközt a tihanyi apátsággal, szemközt azzal a múlttal, amelyet Tarnai Andor kutatott és tanított, és amelyhez most már ő is tartozik. A *Halotti Beszéd* miránk is vonatkozik, és jelentése most különösen aktuális: „Látjátok feleim szemetekkel, mik vagyunk” ez előtt az emléktábla előtt, amely itt, a lovasi házon összegezi és adja tudtul köbe vésvé mindazt, amit Ő ennek a konkrét és szellemi tájnak köszönhetett, és mindazt, amit mi neki köszönhetünk. A „Látjátok feleim” szövegét olvashatjuk kinagyítva a Széchényi Könyvtár előcsarnokában, ahol olyan sokszor találkozhattunk vele, és ahol annak a középkori magyar szóbeli hagyománynak a fontosságát tárta fel, amelyről a *Halotti Beszéd* is tanúskodik.

Ez az emléktábla megkérdezi tőlünk: „Látjátok feleim, mik voltunk az ő életében, vele együtt?” – mert számtalan emlék őrződik az itt összegyűlt mindegyikében a hozzá való családi és baráti, tanítványi és munkatársi kötetések által. Mit ragadhatunk most meg, mit emelhetünk ki mindabból a tőle kapott kincsből, ami egyszerre személyes és továbbadandó? Mert hiszen őrzünk sok olyan pillanatot, olyan beszélgetést, amely csak a miénk. De másrészt már az órá való emlékezések is részei a mi emlékeinknek: azok közül, akik 15 éve őt búcsúztatták, sokan már nem lehetnek itt; az ő nemzedékéből már kevesen vannak jelen. Most már mi következünk, egész felelősségével annak, hogy amit

őtle kaptunk, továbbadjuk az utánunk jövőknek, hogy ők is láthassák, mik lehetnek, mivé lehetnek Tarnai Andor ismertetésében és követésében. Most már azok vannak soron, akik, kivételes elismerésképpen, megkaphatják a Tarnai An-

Tarnai Andorné, Tüskés Gábor, Szörényi László

dor-díjat azért a munkájukért, amely egyszerre felismerés és tiszteletadás. És mindnyájan érezhetjük az Irodalomtudományi Intézet kis tanácstermében az ő fényképének várakozással teli, bennünket elgondolkozva figyelő tekintetét, amely – éppúgy, mint emlékkönyvének elején – azt üzeni az utána következőknek: jól gondold meg, mit írsz, de azt is, hogy mit mondasz.

Első találkozásunk, több mint 35 évvel ezelőtt, az Eötvös Collegium épületében volt, akkor a XVIII., most a XIX. századi osztály termében: Horváth János Orczy Lőrincről szóló egyetemi előadásának szövegét vittem el neki, amely a Szauder Józseffel együtt szerkesztett *Irodalom és felvilágosodás* című kötetben jelent meg. Hadd idézzem ebből azt a szakaszt, amely a *Szívbeli sóhajtás a' Böltesség után* című versre vonatkozik: „Mi minden elem van e »böltességben«

együvé olvasztva! Van filozófiai szkepszis, bölcs salamoni »vanitatum vanitas«, van keresztény morális ösztön, van némi epikureizmus, van Montaigne-féle „»ignorance doctorale« – s van: magyar és egyéni passzív szemlélődés,

józan fölény, nyugalomszeretet, testi-lelki mosolygó egészség.”

Tarnai Andorban, az Eötvös Collegium örökségeként, jó adag filozófiai szkepszis volt. Számunkra a kritikátörténeti munkacsoportban láttatta és fogalmazta meg nemcsak minden dogmával, minden tekintélyelvel szembeni ellenérzését, hanem saját és mindannyiunk helyzetét is abban a Gutenberg-galaxisban, amelyben felmérte a maximális egyéni műveltség elérhető, az egészhez képest mégis parányinak tekinthető határait. Erre az önismeretre, amely nagyon közel áll a Montaigne-féle „ignorance doctorale”, a tudós tudatlanság eszméjéhez, abban a Széchényi Könyvtárbeli kéziratárban tehetett szert, ahol veszélyes időszakban, 1949-től 1958-ig dolgozott. A politikai színvallásra készítés korában a kéziratári munka olyan szabadságot

jelentett, amely keveseknek adatott meg, s amelyet ő hálásan fogadott és maximálisan kihasznált, mint olyan folytonosságot, amely szervesen következhetett a pályakezdés egyetemi és Eötvös-kollégiumi előzményeiből. Ma, 50-60 év távlatában csak sejthetjük ennek egzisztenciális és szellemi, tudományos és morális jelentőségét, amely a mindennapi kenyéren túl egyszerre biztosította a folyamatos önképzést, a munkásságot, valamint azt a lelki nyugalmat, hogy később, a rendszerváltás éveiben öneki ne lehessen szüksége új önéletrajzot írnia vagy jótékonyan megfeledeznie korábbi írásainak kellemetlenné vált részeitől.

Az Orczy Lőrincre jellemző „bölc salamoni »vanitatum vanitas«” és keresztény morál önála szorososan összefüggött. A címek és rangok, a hatalom vagy a hatalmat kiszolgáló prostitúció nála a „vanitatum vanitas”-hoz tartoztak, de nemcsak elvben, hanem a gyakorlat következetességében is: magától értetődő volt az, hogy ő egyetemi tanár és akadémikus lett; emögött a tisztán szakmai indokoláson kívül semmilyen mellékes szempont nem játszott szerepet. Tisztán szakmai indokolás! A mai korban, amely összevisszaságában és veszteségeiben messzire került a fontos szavak és értékek egyértelmű jelentésétől, különösen követendő példát kell látnunk ebben. Mindez, a keresztény morál, s az egri cisztercita gimnázium hagyományai közötti kapcsolat önmagáért beszél.

Tarnai Andor sohasem volt patetikus vagy didaktikus. Emlékszem arra, hogy amikor Szent Ágoston *Vallomásai* szóba kerültek, poétikai (de nyilvánvalóan nem csak poétikai) szempontból szöveget. Azt

mondta: rosszul fordították, mert szétarabolták az eredeti szöveg hosszú mondatait. Ez a megjegyzés többet ért sok hosszú fejtegetésnél, mert egyik summája volt az ő elemző olvasásának. Emlékszem arra is, milyen szeretettel és empátiával tudta vezetni a nála fiatalabb munkatársait: a csendes várakozás és a szükséges biztatás mindig jó arányú váltogatásával tudta felszabadítani az alkotás energiáit.

Öbenne is megvolt az idézett józan fölény: de nem másokkal, hanem – mint Pais Dezső mondta másról – a feldolgozandó anyaggal szemben. Ami viszont, főleg az utolsó időszakban, hiányzott: az a „testi-lelki mosolygó egészség”. Ezt kívánták neki, akik tudtak betegségről: ő viszont

hősiesen elleplezte azt a nyilvánosság előtt.

Ha megjelent, a szellemi elegancia vett bennünket körül. Szinte észrevétlenül vezetett: jórészt utólag vehettük észre, mennyi mindent kaptunk tőle. Mert szóbeli megnyilatkozásai hasonlítottak könyveihez

és tanulmányaihoz: keveset szólt, de tömören; viszonylag rövid és koncentrált volt a főszöveg, de hatalmas jegyzetanyagra épült.

Megtanított arra, hogy *lássuk, mik lehetünk*. Nagy szükségünk van az ő további vezetésére, arra, hogy jó lelkiismerettel

nézhessünk vissza fényképének bennünket figyelő tekintetére, s arra is, hogy a tisztán szakmai szempontokra figyelhessünk. Mindarra, amit Weöres Sándor így foglalt össze 25 éve öneki írt versében, amelynek sorait az emléktáblán is olvashatjuk:

Jóhíred és nem a hívság; erkölcsöd, nem az erszény:

Adta dicsőséged fennragyogó sugarát.

Jól őrizd helyedet. Ne alantass, sűrű időkben

Bízzon rád hivatást, dolgot a mennyei Úr.

Ő megtette, amit tehetett: jól őrizte helyét. Szeretetteljes kötelességünk, hogy emlékét megőrizzük.

Korompay János

Méltóképpen emlékeztek Tarnai Andorra

„Jóhíred és nem a hívság; erkölcsöd, nem az erszény: Adta dicsőséged fennragyogó sugarát.”

A közelmúltban avatták fel Tarnai Andor emléktábláját. Felesége anyagi szeretettel és könnyeivel küszködve mesélt a jeles napról és emlékezett férjére.

– *Ki volt a kezdeményezője annak, hogy Tarnai Andor halálának tizenötödik évfordulóján méltóképpen megemlékezzenek?*

– A család, a tanítványok és a kollégák összefogtak, hogy méltóságteljesen emlékezzünk egy emléktáblával. Férjem soha nem nézte, hogy ki hova tartozik, minden embert egyenrangúnak tartott. Az évforduló is bizonyíték erre, hiszen nagyon sokan jöttek el, szeretettel beszéltek róla.

– *Mennyire érezte saját otthonának Lovast?*

– Nagyon szeretett itt élni, az volt a célja, hogy nyugdíjba vonulásakor Lovason dolgozik tovább, de sajnos az élet nem így hozta. 1982-ben vetjük meg a házat, az emberek úgy érzem hamar befogadtak, hiszen a mai napig Éva néniék és Bandi bácsinak

ismernek bennünket. Sose felejttem el, amikor a faluban német „invázió” volt, megkérték a férjemet, hogy jöjjön el tolmácsolni. Amikor segíteni kellett, ő ott volt. Jó példa erre a katolikus templom felújítása is. A mai napig előttem van, hogy a temetésére milyen sokan eljöttek, amely szintén bizonyítja, hogy szerették őt az emberek.

– *Hogyan találtak rá annak idején Lovasra?*

– Nagyszüleim Balatonalmádiban éltek, mindig is csodálattal tekintetem erre a környékre. Egy újsághirdetésben olvastam, hogy őt ház eladó a községben, ebből négy a Malomvölgy utcában. Lejöttünk körülnézni, egyből beleszerettünk a házba. Számomra Lovas az igazi otthon, hiszen lelkileg is itt vagyok otthon.

– *Az emléktáblán van egy Weöres Sándor idézet. Milyen kapcsolatban állt a férjével a népszerű költő?*

– Nagyon jó barátok voltak. Halálának első évfordulóján itt írta meg azt a verset, melyből az idézet megtalálható az emléktábláján.

– *Ha jól tudom egy Alapítványt is létrehozta, mely Tarnai Andor nevét hirdeti.*

– A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, lányom és én gondoltunk arra, hogy minden év februárjában elismerjük fiatal, tehetséges tudósok munkásságát. Eddig három díjat adtunk át, és nagyon remélem, hogy még jó néhányat sikerül személyesen is átnyújtanom. Szerény, szakmájukat szerető embereket ismerünk el eddig, és ezt a jövőben is folytatjuk. Biztos vagyok abban, hogy a szorgalom, a munka iránti alázat csodákra képes.

– *Férjének mi volt az erénye? Mivel tudott kitűnni az életben?*

– A mérhetetlen tudása mellett a szerénysége és a munkaszeretete. Mindig is rosszul viselte, ha valakit megbuktatott vizsgán, de soha senkivel nem kivételezett, nem azt nézte, hogy ki honnan származik. Nagyon nehezen barátkozott, zárkózott ember volt, de akiben meglátta az isteni szikrát, felkarolta, egyengette az útját. Arra kérem, hogy okvetlenül írja meg, köszönöm mindenkinek azt a sok jót, a szeretetet, melyet kaptam az évfordulón. Köszönöm a lovasi embereknek, hogy befogadtak bennünket!

Szendi Péter

Tarnai Andor életrajza

Tarnai Andor 1925. augusztus 23-án született Gyulán. 1943-ban az egri ciszterci gimnáziumban érettségizett. 1943–1948 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–latin szakán tanult, az Eötvös Kollégium tagja volt. Többek között Alszegey Zsolt, Domanovszky Sándor, Huszti József, Kornis Gyula, Lazicius Gyula, Lukács György, Moravcsik Gyula, Pais Dezső, Zsirai Miklós voltak tanárai. Horváth Jánosnak a legrégebb verses emlékeinkről, a Mohács utáni irodalomról, a magyar romantikus drámáról, a nemzeti klasszicizmusról szóló előadásait hallgatta. Mestereitől – mint Klaniczay Tibor és Tolnai Gábor fogalmazott – „a legmagasabb fokon sajátította el a tények tisztelét, a források és adatok hiánytalan összegyűjtésének igényét s a filológiai erudíció műhelytitkait”.

1949-től az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában dolgozott, 1958 áprilisától az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, 1969-től főmunkatársa, 1979-től főosztályvezetője lett. 1980 júliusában az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékére nevezték ki egyetemi tanárnak, majd október 16-i ülésén a kari tanács tanszékvezetővé választotta. 1994 júniusáig töltötte be ezt a tisztséget.

1966-ban lett kandidátus, 1981-ben az irodalomtudományok doktora. 1988-ban Akadémiai Díjban részesült. 1990 májusában a magyarországi latin irodalomtörténet terén kifejtett munkássága elismeréséül a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. A Művelődéstörténeti Bizottság tagja, az Irodalomtudományi Bizottság és a Textológiai Munkabizottság elnöke, az Osztrák–Magyar Vegyesbizottság társelnöke volt.

Az újraindult Irodalomtörténeti Közlemények első technikai szerkesztője volt 1953–1954-ben, 1966–1973 között a szerkesztőség munkatársa, az 1969. évi 4. számtól az 1994. évi 4. számig a szerkesztőbizottság tagja volt. Dolgozott a Magyar Könyvszemle szerkesztőbizottságában is. Az Irodalomtudomány és Kritika és a Magyarországi Tudósok Levelezése c. kötet sorozatok alapító főszerkesztője, a Régi Magyar Próza Emlékek szerkesztője volt.

1975–1976-ban a bécsi egyetem vendégtanára, 1991–1993 között pedig a berlini Humboldt Egyetemen kapott katedrát.

Első kötete, egy XVIII. századi röpiratokból összeállított szövegkiadás már 1950-ben

megjelent; 1953-tól 1967-ig a Keresztury Dezsővel közösen gondozott Batsányi kritikai kiadás négy kötetét publikálta. Első tanulmányai e szövegkiadó, kommentáló munka kapcsán születtek meg. Faludi egyik fordításának eredetijét feltárva azonban már a Batsányi és Rájnys közötti irodalmi vita előtörténetét tisztázta, rámutatva a XVIII. századi magyar prózaeszményt tápláló latin–francia klasszicizmus eleven hatására, ennek a latinus kultúrának

„még élő, hatásokra reagáló és módosuló irodalmá”-ra. Ezzel az egyes írók és művek mögötti általános irodalmi elvek eszményét, ízlést formáló hatásának felismeréséhez érkezett, s a következőkben ezt az irodalmi rendszert, az irodalmi alkotás mögött feltárható elvek, hagyományok, hatások, korabeli kihívások, feladatok és célok viszonyrendszerét igyekezett rekonstruálni. Két fő irányban volt lehetséges a továbblépés: az irodalmi tudat története (az irodalomtudomány története, az irodalom ön-reflexiói, az irodalomkritikának nevezhető jelenségek feltárása, az irodalomtörténeti hagyomány kialakulási csomópontjainak vizsgálata) az egyik; az irodalmi műnek mint történelmi helyzetbe ágyazott, aktuális kérdésekre megfelelni kívánó, korához szóló jelenségnek a tisztázása a másik (irodalomszociológia, befogadástörténet, az író és a közönség viszonya, az irodalom mint eszköz- és intézményrendszer). Mindkét kutatási irány csak a legkülönbözőbb forráscsoportok minden korábnál rendszeresebb átnézésével, figyelemre addig nem méltatott adatok összegyűjtésével és új összefüggésbe való állításával volt meg-alapozható.

Először a XVI. századig nyúlt vissza e kérdéseket tárgyalva, a historia litteraria hazai előzményeit keresve. Azután, amikor az Irodalomtudományi Intézetben a magyar irodalomtudomány és kritika történetének megírására vezetésével

önálló munkacsoport szerveződött, s világhossá vált, hogy az alap kutatások hiányában összefoglaló kézikönyv helyett egyéni monográfiák összefüggő sorozatában célszerű megvalósítani a feladatot, Tarnai Andor a legrégebbi korszak, a magyar középkor feldolgozására vállalkozott. Könyve a korábbi középkori irodalmi kutatások hallatlanul adatgazdag és egyben távlatos szintézise, amely elsőként mutatja be a középkori irodalmi gondolkodás normáiként befogadott külföldi tankönyvek és forrásművek hatásrendszerét, gondolatainknak eredeti művekből kiolvasható hazai alkalmazását és adaptációit, majd az első, még szét-szórt és rendszertelen elméleti nyilatkozatokat, az irodalmi működésről és az irodalomról vallott nézeteket. Áttekinti az irodalomtörténet-írás csiráiként számba vehető rendtörténeti anyagot. A literátus réteg csoportnyelvének kategóriájával döntő lépést tesz a különböző középkori műfajok irodalomszociológiai létformájának megértése terén.

Az intézeti kutatócsoport vezetőjeként a XVI–XIX. századi kritikátörténet kérdései is élénken foglalkoztatták, műfajok és alkotási módszerek (consultatio, parodia, latin nyelvű költészet) mentén maga is készített hosszmetzeteket. A tanszékén folyó kutatási program részint az irodalomelméleti reflexió körébe tartozó forrásanyag (a verstani gondolkodás kezdetei, fordításelméleti megfontolások és fordítói gyakorlat stb.) összegyűjtését, részben régi magyar tudósok levelezésének feltárását, kiadását vállalta feladatul és végezte el, a Hungarus-tudatú régi magyarországi értelmiség szellemi tájékozódási pontjait határozva meg ezáltal.

Alkotóerejének teljében, személyes kutatási tervek megvalósítása közben és odaadó tanári és nevelői munkájával felépített kutatói közösségek iránymutató vezetőjeként érte a halál, 1994. augusztus 25-én. Két nappal korábban ünnepelte 69. születésnapját.

Sorai, amelyeket tanáráról, Horváth Jánosról írt, most már órá is vonatkoznak: „a magyar irodalomtörténet-írás klasszikusai közé tartozik ő, mint egy kor és mentalitás nagyszerű kifejezője, s így marad műve és személyisége a XXI. századra. Talán még emelkedik is rangja, ha a mainál alaposabb tudománytörténeti elemzéssel vizsgálják munkáját”.

Kecskeméti Gábor

Forrás: Irodalomismeret 5(1994)/4, 73–78.